

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 2

2026

TA'LIMDA TENGLIK: MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI INTEGRATSIYASI

Alimova Gulmira Kabuljanovna

O'zbekiston Respublikasi Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi, bosh mutaxassis

Annotatsiya

Ushbu maqolada ta'lim tizimining ikki muhim bo'g'ini- maktabgacha ta'lim va umumiy o'rta ta'lim o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash masalalari tahlil qilinadi. Ta'limda tenglik tamoyilini amalga oshirishda integratsiyaning o'rni, xorijiy davlatlar (Finlyandiya, Janubiy Koreya, AQSH) tajribasi va O'zbekistondagi islohotlar qiyosiy o'rganilgan. Maqolada bolaning maktabga moslashuvi davridagi psixologik va pedagogik to'siqlarni bartaraf etish strategiyalari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: Ta'limda tenglik, integratsiya, uzviylik, maktabgacha ta'lim, inklyuzivlik, kognitiv rivojlanish, xalqaro tajriba, ta'lim klasteri.

РАВЕНСТВО В ОБРАЗОВАНИИ: ИНТЕГРАЦИЯ ДОШКОЛЬНОГО И ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Алимова Гульмира Кабулжановна

Республиканский научно-методический центр развития образования Республики
Узбекистан, главный специалист

Аннотация

В статье анализируются вопросы обеспечения преемственности между двумя важными звеньями системы образования — дошкольным и общим средним образованием. Рассматривается роль интеграции в реализации принципа равенства в образовании, проводится сравнительный анализ опыта зарубежных стран (Финляндия, Южная Корея, США) и реформ, осуществляемых в Узбекистане. В работе предлагаются стратегии преодоления психологических и педагогических барьеров в период адаптации ребёнка к школе.

Ключевые слова: равенство в образовании, интеграция, преемственность, дошкольное образование, инклюзивность, когнитивное развитие, международный опыт, образовательный кластер.

EQUITY IN EDUCATION: INTEGRATION OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION

Alimova Gulmira Kabuljanovna

Republican Scientific and Methodological Center for the Development of Education of the
Republic of Uzbekistan, Chief Specialist

Abstract

The article analyzes the issues of ensuring continuity between two key components of the education system — preschool and general secondary education. It examines the role of integration in implementing the principle of equity in education, providing a comparative analysis of international experience (Finland, South Korea, the USA) and educational reforms

in Uzbekistan. The study proposes strategies to overcome psychological and pedagogical barriers during children's transition and adaptation to school.

Keywords: equity in education, integration, continuity, preschool education, inclusiveness, cognitive development, international experience, educational cluster.

Zamonaviy dunyoda ta'lim sifatini oshirish va ijtimoiy tengsizlikni kamaytirishning eng samarali yo'li-bu bolaning ilk yoshidanoq sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratishdir. Ta'limda tenglik deganda nafaqat maktab binosiga kirish imkoniyati, balki har bir bolaning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi uchun bir xil boshlang'ich sharoitga ega bo'lishi tushuniladi. Zero, ta'lim-bu shunchaki ma'lumotlar yig'indisi emas, balki shaxsning jamiyatdagi o'rini belgilovchi ijtimoiy lift (social lift) vazifasini bajarishi lozim. Maktabgacha ta'lim va maktab ta'limi o'rtasidagi uzviylik-bu shunchaki ikki bosqichning ketma-ketligi emas, balki bolaning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishidagi yaxlit jarayondir. Inson kapitalining poydevori aynan maktabgacha ta'lim davrida qo'yiladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson miyasi o'z umri davomidagi eng faol rivojlanish bosqichining 85-90 foizini aynan 6 yoshgacha bo'lgan davrda bosib o'tadi. Binobarin, bu davrda yo'l qo'yilgan har qanday uzilish yoki e'tiborsizlik keyinchalik o'n yillik maktab ta'limi davomida ham to'ldirib bo'lmas bo'shliqlarni yuzaga keltirishi mumkin.

Integratsiya-bu shunchaki ikki tizimning mexanik birlashishi emas, balki bolalik dunyosidan ilm-fan olamiga tomon qurilgan mustahkam ko'prikdir. Agar maktabgacha ta'lim-bu urug' qadaladigan zamin bo'lsa, maktab ta'limi o'sha niholga shakl beruvchi bog'bondir. Agar tuproq (bog'cha) yetarli darajada boyitilmagan bo'lsa, eng mohir bog'bon (maktab) ham undan mo'l hosil olishi amrimaholdir. Shu sababli, ta'limda tenglikni ta'minlash-bu ijtimoiy kelib chiqishi, yashash hududi va moddiy imkoniyatidan qat'i nazar, har bir bolaga o'sha "unumdor tuproq"ni va "mohir bog'bon"ni kafolatlash demakdir.

Mantiqiy nuqtai nazardan qaraganda, maktabgacha va maktab ta'limining uzviyligi ta'lim iqtisodiyotiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. 1 so'mlik sarmoya maktabgacha ta'lim davrida kiritilsa, u kelajakda jamiyatga 7 dollardan 17 so'mgacha foyda bo'lib qaytadi. Bu foyda nafaqat yuqori malakali mutaxassislar yetishib chiqishida, balki jinoyatchilikning kamayishi, sog'lom turmush tarzining shakllanishi va ijtimoiy himoyaga bo'lgan ehtiyojning pasayishida namoyon bo'ladi.

Badiiyoq ifodalaydigan bo'lsak, ta'lim integratsiyasi-bu mahorat bilan chizilgan polotnoga o'xshaydi: unda ranglar bir-biriga shunday singib ketishi kerakki, tomoshabin qayerda bir rang tugab, ikkinchisi boshlanganini sezmay qolsin. Bola bog'chadan maktabga qadam qo'yganda, u notanish va qo'rqinchli olamga emas, balki o'zi uchun qadrdon bo'lgan, faqat bir pog'ona yuqoriroq intellektual muhitga tushganini his qilishi zarur.

Shunday qilib, ta'limda integratsiya va tenglik masalasi-bu shunchaki pedagogik muammo emas, bu millat genofondini asrash, milliy o'zlikni shakllantirish va mamlakatning global raqobatbardoshligini ta'minlashga qaratilgan strategik vazifadir. Biz bolaga faqatgina o'qish va yozishni o'rgatishimiz yetarli emas, biz unga dunyoni anglash imkonini beruvchi "ko'zoynak"ni sovg'a qilishimiz kerak. Bu ko'zoynakning birinchi linzasi-sifatli maktabgacha ta'lim bo'lsa, ikkinchisi-tizimli maktab ta'limidir. Faqatgina shu ikki linza uyg'unlashganda bola kelajakni aniq va ravshan ko'ra oladi.

Ta'lim integratsiyasini psixologik rakursdan tahlil qilish-bu bolaning ongi va ruhiyatida kechadigan mikroskopik o'zgarishlarni tushunish demakdir.

Psixologik tahlillarga asoslangan kengaytirilgan qism:

Ta'lim integratsiyasining psixologik aspektlari: Inqirozdan rivojlanishga

Maktabgacha va maktab ta'limi o'rtasidagi integratsiyaning yetishmasligi bolada

“ijtimoiy-psixologik disonans”ni keltirib chiqaradi. Bu jarayonni chuqurroq anglash uchun inson rivojlanishining fundamental qonuniyatlariga nazar tashlash lozim.

1. *Faoliyat turlarining almashinuvi va “O‘yin inqirozi”*

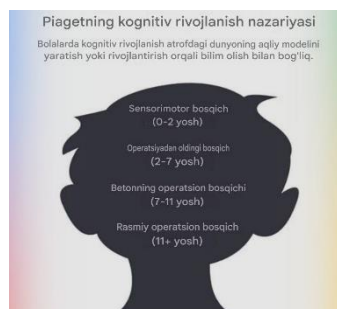
Psixolog Lev Vigotskiy ta’limotiga ko‘ra, maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati-o‘yin. Maktabga qadam qo‘yganda esa bu o‘rinni o‘qish (bilim olish) egallaydi. Integratsiya jarayoni ushbu ikki faoliyat orasidagi keskin uzilishni yumshatishi shart.

Muammo: Agar bola 1-sinfga chiqqanda o‘yin faoliyatidan butunlay mahrum etilsa, unda o‘qishga nisbatan ichki qarshilik (negativizm) paydo bo‘ladi.

Asosiy sabablar va omillar:

- Rivojlanishdagi ziddiyat: Bolaning “men o‘ynashni xohlayman” (hissiy) va “men kattalardek ish tutishim kerak” (ijtimoiy) istaklari o‘rtasidagi to‘qnashuv.
- Yetakchi faoliyatning o‘zgarishi: O‘yin faoliyati o‘zining avvalgi shaklida bolaga qiziq bo‘lmay qoladi va ta’lim faoliyatiga o‘tish ehtiyoji tug‘iladi.
- Ijtimoiy munosabatlardagi o‘zgarish: Kattalar bilan munosabatlarning o‘zgarishi va bolaning mustaqillikka intilishi.
- Shaxsiy va ijtimoiy o‘zaro ta’sirning pasayishi: Virtual o‘yinlar ta’sirida real muloqotning kamayishi va ijtimoiy ko‘nikmalarining zaiflashuvi.
- Ruhiy o‘sish: Bola o‘z imkoniyatlarini yuqori baholay boshlaydi, lekin amalda ularni to‘liq bajara olmaydi, bu esa ichki inqirozni keltirib chiqaradi.

Yechim: “O‘yin orqali o‘rganish” (Play-based learning) metodikasini maktabning birinchi yarmiga olib kirish orqali bolaning psixologik adaptatsiyasi osonlashadi.

2. *Kognitiv rivojlanish va “Yaqin rivojlanish zonasi”*

Jan Pijae nazariyasiga ko‘ra, 6-7 yoshli bolalar hali “konkret operatsiyalar” bosqichida bo‘ladilar. Ular mavhum tushunchalarni (masalan, “x” va “y” o‘zgaruvchilarini) qabul qilishga tayyor emaslar.

Integratsiya jarayonida “Yaqin rivojlanish zonasi” (Zone of Proximal Development) tamoyili qo‘llanilishi kerak: bog‘chada poydevori qo‘yilgan intuitiv bilimlar maktabda mantiqiy xulosalarga aylanishi lozim. Agar bog‘cha va maktab o‘quv

kontentlar o‘rtasida kognitiv bo‘shliq bo‘lsa, bolada **“muvaqqiyatsizlik kompleksi”** shakllanadi va bu uning o‘z-o‘zini baholash (self-esteem) darajasini pasaytirib yuboradi.

2. *Emotsional intellekt va “Xavfsizlik hissi”*

Psixologik nuqtai nazardan, bola uchun yangi muhit (maktab) har doim stress agenti hisoblanadi.

Ijtimoiy moslashuv: Bog‘chada bola o‘zini jamoaning bir qismi sifatida his qiladi. Maktabga o‘tganda esa reytinglar, baholar va raqobat muhitiga tushadi.

Integratsiyaning vazifasi: Maktab muhitini bog‘cha kabi emotsional xavfsiz zonaga aylantirish. Bunda tarbiyachi va o‘qituvchining hamkorligi muhim: o‘qituvchi bolaning psixologik xususiyatlarini (temperamenti, qo‘rquvlari, qiziqishlari) bog‘cha tarbiyachisidan “meros” qilib olishi kerak.

3. *Neyropsixologik yondashuv: Miyaning “Ijro etuvchi funksiyalari”*

Integratsiya davrida bolaning miyasida prefrontal korteks (rejalashtirish, diqqatni jamlash va hissiyotlarni boshqarish markazi) jadal rivojlanadi. Sifatli integratsiya dasturi boladan birdaniga 45 daqqa qimirlamay o‘tirishni talab qilmaydi, balki neyrofiziologik imkoniyatlardan kelib chiqib, diqqatni bosqichma-bosqich boshqarishni o‘rgatadi.

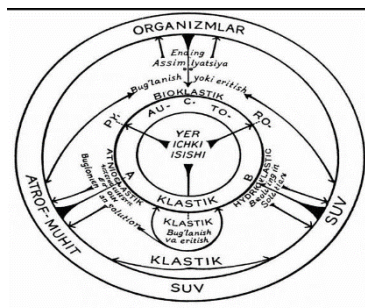
Mantiqiy xulosa

Ta'limda tenglik faqat darsliklarning bir xilligida emas, balki har bir bolaning **psixologik tayyorgarligi** inobatga olinganidadir. Bog'cha-bolaning orzular va tasavvurlar dunyosi bo'lsa, maktab-mantiq va qonuniyatlar olamidir. Integratsiyaning maqsadi bu ikki dunyo o'rtasida psixologik "shok" hosil qilmasdan, bolani muvaffaqiyatli shaxs sifatida voyaga yetkazishdir.

Inklyuzivlik tahlili: (Nogironligi bor bolalarning integratsiyadagi o'rni).

Raqamli integratsiya: (Elektron kundalik va bog'cha platformalarining bog'lanishi).

Pedagog kadrlar masalasi: (Tarbiyachi va o'qituvchining statusi).

Integratsiyaning asosiy yo'nalishlari:

Dasturlar uzviyligi: Maktabgacha ta'limda olingan bilimlar maktabning 1-sinf darsliklariga poydevor bo'lishi.

Metodik uyg'unlik: Maktabda ham o'yin elementlaridan foydalanish, bog'chada esa elementar o'quv ko'nikmalarini shakllantirish.

Psixologik tayyorgarlik: Bolaning ijtimoiy muhit almashishiga adaptatsiyasi.

Xorijiy tajriba: Muvaffaqiyatli modellar tahlili

Dunyoda ta'lim integratsiyasi bo'yicha bir necha yetakchi modellar mavjud:

1. Finlyandiya modeli: "Stressiz ta'lim".

Finlyandiyada bog'cha va maktabning quyi sinflari yagona ekotizim sifatida qaraladi. 7 yoshgacha bolalarga baho qo'yilmaydi va asosiy e'tibor "o'rganishni o'rganish"ga qaratiladi.

Xususiyati: O'qituvchi va tarbiyachi hamkorligi haftalik rejalashtiriladi.

2. Janubiy Korea: "Nuri" dasturi.

Koreyada 3-5 yoshli bolalar uchun yagona "Nuri" davlat dasturi joriy etilgan bo'lib, u maktab o'quv rejasi bilan 100% muvofiqlashtirilgan. Bu boy va kambag'al oilalar farzandlari o'rtasidagi "bilimlar farqi"ni (knowledge gap) yo'qotishga xizmat qiladi.

3. AQSH: "Head Start" dasturi.

Ushbu dastur kam ta'minlangan oilalar farzandlarini maktabga tayyorlash orqali ta'limda tenglikni ta'minlashga qaratilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sifatli maktabgacha ta'lim olgan bolalarning kelajakda oliy ma'lumot olish ehtimoli 30% ga yuqori bo'ladi.

Xalqaro miqyosda integratsiya faqat **"dasturlarni birlashtirish"** emas, balki **"bola manfaatlarining uzluksizligi"** tamoyiliga tayanadi.

Fransiya (Ecole Maternelle): Fransiyada maktabgacha ta'lim (3 yoshdan) majburiy bo'lib, u bevosita boshlang'ich maktab tizimining bir qismi hisoblanadi. Bu yerda "Cycle 1" (birinchi sikl) deb ataladigan davr bog'chaning oxirgi yili va maktabning boshlanishini o'z ichiga oladi. Bu bolaning bir tizimdan ikkinchisiga o'tayotganini sezmasligini ta'minlaydi.

Germaniya (Kita-School Transition): Nemis tizimida "ko'priq bo'luvchi pedagoglar" shtati mavjud. Ular ham bog'chada, ham maktabda faoliyat yuritib, bolalarning individual psixologik portretini maktabga "o'tkazish" bilan shug'ullanadi.

Singapur tajribasi: Singapurda asosiy e'tibor **"Ijtimoiy emotsional ko'nikmalar"**ga qaratiladi. Ular 1-sinfga chiqqan boladan akademik bilim emas, balki jamoada ishlash va o'z his-tuyg'ularini boshqarishni talab qiladi.

3. O'zbekistonda holat: Muammo va yechimlar:

O'zbekistonda so'nggi yillarda Maktabgacha va maktab ta'limi vazirliklarining birlashtirilishi integratsiya yo'lidagi eng katta institutsional qadam bo'ldi.

Tahliliy jadval: Integratsiyadagi to'siqlar va kutilayotgan natijalar

Mavjud muammolar	Integratsiya orqali yechim
Dasturlarning bir-birini takrorlashi yoki uzilishi	Yagona uzluksiz o'quv dasturi (K-12 tizimi)
Pedagoglar o'rtasidagi muloqot yetishmasligi	Pedagogik klasterlar va qo'shma treninglar
Infratuzilma farqi	Maktab qoshidagi tayyorlov guruhlarini rivojlantirish

4. Ta'limda tenglik ta'minlash strategiyalari

Ta'limda tenglikka erishish uchun quyidagi matematik modelni (konseptual ma'noda) ko'rishimiz mumkin:

$$E = (I + A) * Q$$

Bunda:

E (Equity) — Ta'limda tenglik;

I (Inclusion) — Inklyuzivlik (barcha bolalarni qamrab olish);

A (Accessibility) — Imkoniyat (moliyaviy va geografik);

Q (Quality) — Sifat (integratsiyalashgan dastur).

Muhim xulosa: Integratsiya faqat ma'muriy birlashish emas, balki bolaning rivojlanish traektoriyasini yaxlit ko'rishdir.

Xulosa va takliflar

Maktabgacha va maktab ta'limi integratsiyasi-bu mamlakatning inson kapitaliga kiritilgan eng foydali investitsiyasidir. Ta'limda tenglikni ta'minlash uchun quyidagilar taklif etiladi:

- yagona pedagogik platforma yaratish: Bog'cha tarbiyachisi bolaning individual xaritasi (portfoliosi)ni maktab o'qituvchisiga topshirishi tizimini yo'lga qo'yish.
- 6 yoshli bolalarni majburiy tayyorlov bilan qamrab olish: Bu maktabning 1-sinfidagi yuklamani kamaytiradi.
- inklyuziv integratsiya: Alohida ehtiyojli bolalar uchun bog'chadan maktabga o'tishning "yumshoq" modelini ishlab chiqish.

Ushbu islohotlar amalga oshirilsa, ta'lim tizimi nafaqat bilim beruvchi, balki ijtimoiy adolatni ta'minlovchi qudratli mexanizmga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. UNESCO, "Global Education Monitoring Report 2024".
3. Vygotsky, L. S. "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes".
4. <https://www.marxists.org/archive/vygotsky/>
5. <https://www.google.com/search?q=https://learningportal.iiep.unesco.org/>